

МИНУВШИНА

АРХІТЕКТУРА ГАРНІЗОНІВ ТА ОБОРОННИХ СПОРУД

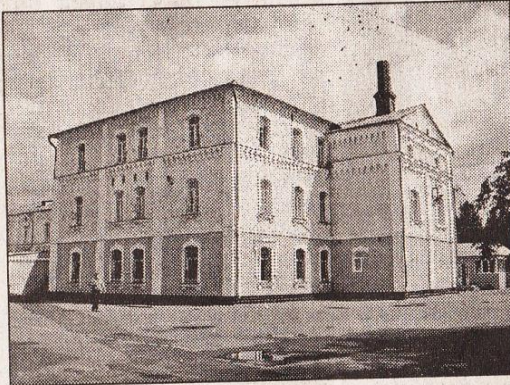
Російські царі вважали збройні сили визначальними чинниками могутності, авторитету, політичної стабільності держави. Тому впродовж другої половини XIX століття уряд Російської імперії й сам імператор Микола I приділяли значну увагу підготовці військових кадрів та провели перетворення в цій сфері, що переконливо підтверджують різноманітні джерела.

Прикордонне розташування Волині в складі Російської імперії, а також внутрішньополітичні обставини зумовили спорудження в губерньському й більшості повітових міст (крім Овруча) військових гарнізонів й оборонних споруд, які залишили відбиток на обличчі Житомира, Острога, Луцька, Рівного, Кременця та інших міст.

Гарнізонні містечка розташовували в приміських територіях, як правило, вздовж однієї вулиці або в комплексі.

Додатковими факторами також були залізничні й інші транспортні магістралі, природні утворення (водойми, пагорби), фортечні укріплення тощо. Будинки офіцерського складу (БОСи) й казарми виконані в так званому цегляному стилі. Це раціональний напрям в архітектурі другої половини XIX-початку XX століття. Представники цього стилю принципово відмовлялися від штукатурного облицювання, що імітувало форми історичних стилів, залишали відкритою цегляну кладку стін або застосовували довговічне облицювання з керамічних плиток.

Будівельні роботи зі зведення гарнізонного містечка в Рівному почалися в 1890 роках. Автори цих споруд невідомі, але на плані міста, датованому 1896-м, позначено будівлі військових казарм, які на той час уже існували з роз-

значна частина будівель колишніх військових казарм на вулицях Дубенській та Соборній перебуває у приватній власності. Їх переобладнано під житло, громадські заклади: магазини, кафе, банки тощо.

Гарнізонне містечко в Острозі розташоване при в'їзді з боку обласного центру, вздовж головної вулиці. Це комплекс будівель навколо площі, а також кілька окремих приміщень над самою вулицею. Ці споруди датовано 1895 роком, автор проекту невідомий.

Основним призначенням у різні періоди було розташування військових частин армії: спершу Російської імперії, пізніше Радянського союзу. У повоєнний період і до здобуття Україною незалежності тут базувалася школа молодих авіаційних спеціалістів.

Із 25 грудня 2002 року розпочав діяльність Острозький облас-

ний ліцей-інтернат із посиленою військово-фізичною підготовкою. У столітніх казармах розташовуються спальні й навчальні приміщення для майбутніх офіцерів української професійної армії, а колишні будинки офіцерського складу перетворено на житлові квартири, які не мають жодного стосунку до лицю.

Такі самі споруди є і в містах Володимирі-Волинському Волинської області та Дубні. Період їхнього будівництва збігається з рівненськими та острозькими. Спільні для них стилістичні й планувальні особливості: декор екстер'єрів, планувальні прийоми тощо.

Військові заходи Російської імперії не обмежувалися дислокацією гарнізонів у повітових містах, а й включали будівництво оборонних фортив на стратегічних напрямках: залізничних шляхах, магістралях, що сполучали великі міста.

На території Волинської губернії приклад такої споруди - форт-застава біля Дубна в селі Тараканів (суч. Рівненська обл.), побудований 1885-1890 років силами Головного інженерного управління при військовому міністерстві Російської імперії. Це бетонно-земляне укріплення, виконане із застосуванням цегли, цементу, будового розчину, чавунно-ливарних деталей, з яких складено ферми перекриттів і герметичні двері, сходи, лази. У центрі чотирикутного в плані форту була двоповерхова казарма, господарські, складські й житлові приміщення гарнізону, що складався з артилерійської роти і штату коменданта форту. По периметру трапецієподібної в

плані казарми проходила полігональна за формою військова вулиця, що відокремлювала її від безпечних казематів, які оперізували цю вулицю. Безпечні каземати підтримували насип головного фортечного валу.

У казематах безпечного типу могло перебувати 800 осіб.

Автором і керівником будівництва форту був інженер-полковник Борисов, а участь у перебудовах брали інженери Беліков та Баумгартен.

У казематах було встановлено гасовий двигун і динамо-машину - для освітлення тильного боку форту. У ці каземати було проведено водопровід, що наповнювався з колодязя центральної казарми. Гарнізонна фортечна церква побудована й остаточно облаштована 1901 року.

У відомостях про форт за 1905 рік вказано, що каземати призначено для бойових дій, для житлових, господарських приміщень,

складів, лазарету, операційної, дезокамери, моргу, туалетів, колодязів і бака для води. Усі вони були оснащені вентиляцією й опаленням. У форті була каналізація, спеціальна установка для спалювання нечистот. Усі приміщення підземних виходів, каземати освітлювалися електрикою. 1899 року форт телефонізовано, як і багаті інших фортець на західних кордонах Росії.

До 1900-го оборонну споруду використовували як склад. 1915 року форт залишили російські війська; проте з середини року і до кінця вересня 1915-го форт використовувала австрійська армія. Зруйнували форт влітку 1916 року під час Брусилівського прориву і під час бойових дій Першої кінної армії проти поляків.

Після Першої світової війни форти закритого типу розглядали

тільки як ключову позицію певної ділянки фронту.

У 1960 роки Міністерство торгівлі та штаб Прикарпатського військового округу намагалися пристосувати форт під складські приміщення. Проте через значну вологість і випари в казематах зберігання будь-якої продукції неможливе.

Тепер Тараканівський форт повільно руйнується, хоч і належить військовій частині Дубна. Фінансування на відповідне утримання чи відновлення немає.

Військова архітектура неконкурентоспроможна щодо інших типів будівель. На перший погляд вона нецікава. Але тільки на перший: їй притаманна своєрідність, унікальність, стилістичні особливості. Це частина нашої історії. Тут відбувалися героїчні події, про які треба знати нащадкам. Слід дослідити і зберегти ці унікальні пам'ятки, що залишилися нам у спадок.

Ірина СЕРГІЮК,
Національний університет
водного господарства
та природокористування

